

Zo'n twintig jaar geleden kocht ik in Amerika een fotoboek met de veelzeggende titel 'God's own junkyard', *The planned deterioration of America's landscape* (New York, 1979). Het toont beelden van snelwegbebouwing met reclame uitingen waar het Damrak een stiltecentrum bij lijkt, uitbreidingswijken vol zwembadjes, drive-in bioscopen vol protserig blik, neonverlichte snackbar interieurs, enzovoort. Kortom, het heeft een verbluffende gelijkenis met de inhoud van het Jaarboek *Architectuur in Nederland 2001>02*. Maar er is één groot verschil. God's junkyard wordt bevolkt door mensen die van dit alles nog lijken te genieten ook, wat de afbeeldingen des te schrijnender maakt. Zo niet de Nederlandse architectuur. Levende stervelingen komen op de foto's in het Jaarboek niet voor. De straten zijn leeg, de speelplaatsen zijn leeg, de tuinen zijn leeg, de scholen zijn leeg, de foyers en de keukens, de kantoren, de vergaderzalen: leeg. Alleen in Villa ArenA lijkt het gezellig, als we de samenscholing in een donkerbruine *Délifrance* tenminste zo mogen noemen.

Is het echt zo erg? Heeft de Nederlandse architectuur de kracht van een Neutronenbom? Volgens Roemer van Toorns essay 'Verdwaald in het paradijs' wel. De mensen doen er immers niet meer toe. Ze kunnen worden ingedeeld in de burgerlijke middenklasse, de nouveau riche en de bourgeois bohémien. Alle soorten delen een hang naar eigen belang en bezit. Ze willen consumeren en vermaakt worden. Ze willen hun eigen leven inrichten en zich door kerk noch staat de les laten voorschrijven. Ze willen unieke individuen zijn, maar blijken in werkelijkheid het klapvee in de Van den Ende democratie. En de Nederlandse architecten zijn de floormanagers, die het bordje 'applaus' tijdig

omhoog houden. Met zijn analyse maakt van Toorn zich echter schuldig aan hetzelfde ze-denken dat hij zijn slachtoffers verwijt. Ze hebben het gedaan, ze hadden het moeten doen, ze zijn de schuldigen. En de architecten, zij konden er niets aan doen, zij deden alleen maar wat hun gevraagd werd.

Nu is kritiek op de belevingswereld van de burgerlijke middenklasse natuurlijk al zo oud als de weg naar Rome. Berlage, net terug uit Rome, schreef in 1911: 'Het publiek waardeert en kent in een kunstwerk alleen de onmiddellijk tot zijn alledaagse ziel sprekende aardigheid, liefheid of schoonheid.'² (uit: 'Dat is architectuur, Sleutelteksten uit de twintigste eeuw', Rotterdam 2001). En acht jaar later: 'Zo beleven wij thans de ondergang der burgerlijke beschaving, een beschaving welke haar geestelijk ideaal verloor en door de verbijzondering van de geest van handel en industrie slechts één doel kende: de verrijking van de regerende klasse, de klasse alleen door de geest van de handel beziel.'³ (uit: Hendrik Petrus Berlage, 'Schoonheid in Samenleving', W.L. & J. Brusse, Rotterdam, 1919).

Ook uit Rome komt de Heilige Drievuldigheid van de architectuur, door Vitruvius geponeerd, opnieuw uitgevonden en tot een onverbreekelijke eenheid gesmeed door Palladio, maar aan het einde van de 20ste eeuw klaarblijkelijk weer in de vergetelheid geraakt: Nut, Kracht en Schoonheid.

Met de Kracht zit het wel goed. Dankzij het nieuwe Bouwbesluit waren onze gebouwen nog nooit zo sterk, veilig en duurzaam. En ook aan Schoonheid ontbreekt het niet. Zelden was er meer vrijheid en creativiteit, meer ruimte voor ideeën en waardering voor afwijkend gedrag. Maar dat Nut, waar was dat ook al weer voor?

De schoonheid en innovatieve kracht van onze belevenisarchitectuur schuilt blijkens het Jaarboek vooral in haar leegheid en alleen ontgaan van kleinburgerlijke criteria als nut, gebruikswaarde of zelfs comfort⁴ kunnen wij het imaginaire paradijs ondergaan. Maar na de oplevering, als architect en aannemer vertrokken zijn en de fotograaf langs is geweest, worden gebouwen in bezit genomen door mensen.

Dat is het lot van architectuur. Burgerlijke middenklassers, nouveau riches en bourgeois bohémiens, die wonen, werken, winkelen of nog erger. Of ze daarbij hoge idealen hebben of platvloers zijn doet niet zoveel ter zake. Architectuur moet daar tegen kunnen. Schreef Plato al niet dat kunst nuttig moest zijn?

Kees Spanjers is architect te Amsterdam en voorzitter van de Beroepsvereniging van Nederlandse Interieurarchitecten (BNI).

1 Peter Blake, *God's Own Junkyard, The planned deterioration of America's landscape*, New York 1979, Holt Rinehart and Winston.

2 Hendrik Petrus Berlage, *Over moderne architectuur*, oorspronkelijk Brussel, Rotterdam, 1912, uit *'Dat is architectuur, Sleutelteksten uit de twintigste eeuw'*, redactie Hilde Heynen, Andre Loockx, Lieven de Cauter, Karina van Herck, 010, Rotterdam, 2001.

3 Hendrik Petrus Berlage, *'Schoonheid in Samenleving'*, W.L. & J. Brusse, Rotterdam, 1919. Eigenlijk is het een beetje flauw Berlage hieruit te citeren, omdat zijn tijdens de eerste wereldoorlog geschreven essay vooral een pleidooi is voor een nieuwe samenleving, gestoeld op kunst, godsdienst en wijsheid, met het ons bekende resultaat.

4 Zie ook de inleiding tot het standaardwerk van Witold Rybczynski, *'Home, a short history of an idea'*, Penguin Books, New York, 1986.